

Re: Становище ЛГБТ в Україні у 2020 році

Правозахисний ЛГБТ Центр "Наш світ"

Веб-сайт: www.gay.org.ua

E-mail: coordinator@gay.org.ua

Тел./факс: +380 44 2963424

Поштова адреса: а/с 173, м. Київ, 02100

Через епідемію коронавірусу та пов'язані з нею карантинні обмеження діяльність ЛГБТ організацій, здебільшого, перемістилася до інтернету. Обмеження масових заходів та особистих зустрічей призвело до зменшення задокументованих випадків порушень прав ЛГБТ, однак ультраправі та традиціоналістичні угруповання не зменшили, а швидше навіть збільшили, свою агресивність проти тих фізичних ЛГБТ заходів, які все ж подекуди відбуваються в українських містах.

Поліція жодним чином не покращила ефективність розслідувань злочинів та інцидентів ненависті за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності та продемонструвала вкрай непрофесійну роботу при забезпеченні проведення публічної ЛГБТ акції в рамках ОдесаПрайду.

Народні депутати з правлячої партії "Слуга народу" висунули низку як про-ЛГБТ, так і гомо/трансфобних, законодавчих ініціатив, однак наразі жодна з них не отримала підтримку парламенту. Тоді як відверто дискримінаційні законопроекти, вочевидь, не мають жодної перспективи на ухвалення в умовах збереження державного курсу на євроінтеграцію, певні пропозиції з захисту прав ЛГБТ все ж таки зберігають певні шанси.

Українські церкви зробили боротьбу проти "гендерної ідеології" та "пропаганди гомосексуалізму" одним з головних напрямків своєї діяльності, і хоча їм не вдається домогтися підтримки своїх гомо/трансфобних пропозицій з боку української влади, вони, як і раніше, успішно блокують всі законодавчі ініціативи на захист прав ЛГБТ.

1. Узагальнена суспільно-політична ситуація

Законодавство

З початку 2020 року в українському законодавстві, що стосується інтересів і прав ЛГБТ, не відбулося принципових змін. Водночас, у цьому році з'явилася ціла низка законодавчих ініціатив, які, в разі ухвалення, можуть суттєво вплинути на правове становище ЛГБТ в Україні – як позитивно, так і негативно.

Насамперед, треба відзначити внесення на розгляд Верховної Ради законопроектів 3316, 3316-2 і 3316-3, які пропонують поправки до Кримінального кодексу щодо криміналізації злочинів ненависті, зокрема, за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (скорочено – СОГІ). Ініціаторами цих документів є народні депутати від правлячої партії "Слуга народу". У випадку ухвалення будь-якого з цих законопроектів скоєння злочину з мотивів нетерпимості за ознаками СОГІ буде вважатися обставиною, що обтяжує покарання – так само, як це зараз передбачено у Кримінальному кодексу щодо ознак раси, національності та релігійних переконань. Через активні зусилля релігійного лобі профільний Комітет ВРУ з питань правоохоронної діяльності рекомендував відхилити ці законопроекти. Хоча остаточне рішення з цього приводу залишається за парламентом, негативне рішення профільного комітету залишає мало шансів для ухвалення цих пропозицій.

Так само, цей комітет рекомендував відхилити гомофобний законопроект 3316-1 авторства народного депутата з фракції ОПЗЖ Олега Волошина, який загалом повторює формулювання законопроекту 3316, але замінює слова "сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність" на

"інститут сім'ї чи сімейних цінностей", а замість розпалювання ворожнечі за ознаками СОГІ забороняє "пропаганду відмови від народження дітей, руйнування інституту сім'ї, позашлюбних і протиприродних статевих відносин та розпусти". Профільні комітети ВРУ ще не розглядали законопроекти 3916 і 3917 авторства народних депутатів від "Слуги народу" Георгія Мазурашу і Олени Лис, які фактично пропонують повторити в Україні російський досвід законодавчої заборони "пропаганди гомосексуалізму", а також вигаданого авторами цих документів "трансгендеризму". Втім, судячи з реакції керівництва парламенту та фракції "Слуга народу", ці пропозиції не мають ніякої підтримки з їхнього боку і напевне не будуть підтримані парламентом. Уповноважений ВРУ з прав людини навіть зробила спеціальну заяву щодо антиконституційної та дискримінаційної природи законопроектів 3916 і 3917 і звернулася до керівництва профільного парламентського Комітету з питань правоохоронної діяльності з проханням врахувати її позицію під час опрацювання цього законопроекту.

Певні шанси на ухвалення можуть бути у законопроекті 2693 "Про медіа", який навіть після внесення численних правок зберігає заборону на поширення дискримінаційних висловлювань за ознаками СОГІ, що дуже непокоїть українські церкви. Вочевидь, як і у випадку заборони на дискримінацію за ознаками СОГІ в трудовому законодавстві, українська влада намагається виконувати вимоги угоди про асоціацію з ЄС, яка зобов'язує нашу державу дотримуватися певних законодавчих положень Європейського Союзу. Там, де з боку ЄС висуваються не рекомендації, а тверді вимоги щодо захисту прав ЛГБТ, уряду та Офісу Президента вдається переконати парламентарів у потребі ухвалення відповідних рішень.

Серед інших очікуваних, хоч і не надто ймовірних, рішень у сфері СОГІ є ратифікація Стамбульської конвенції. Уряд все ще не відмовляється від цієї ідеї, попри те, що українські церкви оголосили цей документ чи не найбільшою загрозою свободам слова та віросповідання в Україні та використовують всі свої можливості для виходу України з цієї угоди. У липні віцепрем'єр-міністерка з європейської та євроатлантичної інтеграції Ольга Стефанішина заявила про те, що уряд готовий внести на розгляд парламенту законопроект про ратифікацію Стамбульської конвенції, а у червні президент Зеленський пообіцяв зробити це від свого імені, коли отримає відповідну пропозицію від Міністерства закордонних справ.

У 2020 році український уряд не зробив нічого для виконання тих ЛГБТІ компонентів Плану дій у сфері прав людини, що не були реалізовані у попередні роки, зокрема таких важливих як:

- п. 105 захід 1 (щодо внесення сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (надалі скорочено "СОГІ") як захищених ознак до Закону України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні");
- п. 105 захід 3 (про внесення поправок до Кримінального кодексу щодо криміналізації злочинів з мотивів нетерпимості, зокрема, за ознаками СОГІ);
- п. 105 захід 6 (розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про легалізацію в Україні реєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар);
- п. 105 захід 7 (зняття заборони на всиновлення дітей, зокрема, трансгендерними та ВІЛ-позитивними людьми);
- п. 109, захід 3 (розроблення та затвердження спільної інструкції МВС та Генеральної прокуратури України щодо розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості органами внутрішніх справ з урахуванням методології ОБСЄ).

Водночас, Міністерство юстиції залучило правозахисні та ЛГБТ організації до розробки поправок до Національної стратегії у сфері прав людини, які мають бути ухвалені вже найближчим часом. Запропоновані поправки дещо конкретизують зобов'язання у сфері прав людини, які бере на себе українська влада (зокрема, додається "усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі порушень, виявлених Європейським судом з прав людини"). Пропонується суттєво розширити розділ "Попередження та протидія дискримінації", в якому тепер стратегічною метою буде

"створення та забезпечення ефективного функціонування системи запобігання та протидії дискримінації за будь-якою ознакою", законодавство має враховувати "найкращий світовий та європейський досвід і реальні виклики у сфері прав і свобод людини в Україні, а від органів державної влади та місцевого самоврядування очікується дотримання і впровадження принципу недискримінації та культури поваги до різноманітності, вжиття заходів із подолання у суспільстві стереотипів, які призводять до стигматизації та дискримінації.

Наступним кроком після ухвалення оновленої Національної стратегії буде розробка нового Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2023 року. Міністерство юстиції вже запросило всі зацікавлені сторони долучитися до розробки та обговорення цього документу.

Органи державної влади та місцевого самоврядування

Як і його попередник, президент України Зеленський негативно відповів на електронну петицію з гомо- і трансфобними вимогами (відмовитися від використання сучасної термінології – "гендер", "гендерна ідентичність", "сексуальна орієнтація" – в українському законодавстві, ратифікації Стамбульської конвенції, проведення антидискримінаційної експертизи тощо). У відповіді на сайті президента було підкреслено, що Конституція України забороняє будь-які форми дискримінації, зокрема й підбурювання до дискримінації.

Уповноважений ВРУ з прав людини у своїй щорічній доповіді "Про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні" за 2019 рік (розділ 11.3 "Протидія дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності") стверджує про "підвищення рівня лояльності до ЛГБТІ-спільноти в суспільстві, а також наявність дієвого сприяння органів державної влади, зокрема правоохоронних". Водночас, занепокоєння омбудсменки "викликають факти відкритої підтримки окремими представниками органів державної влади та місцевого самоврядування встановлення заборон щодо діяльності на підтримку ЛГБТІ-спільноти" та "факт існування в країні радикально налаштованих організацій, які відкрито заявляють про свою позицію нетерпимості до людей з відмінною сексуальною орієнтацією, а також до будь-яких змін гендерної приналежності". Так само, у доповіді Уповноваженого вкотре звертається увага на нерівність прав ЛГБТ людей у частині сімейного та цивільного законодавства, тривалі утиски в реалізації їхніх інших конституційних прав, та надаються рекомендації органам державної влади та місцевого самоврядування з метою виправлення ситуації – зокрема, розробку законопроектів про цивільні партнерства та поправки до Кримінального кодексу щодо злочинів ненависті за ознаками СОГІ.

Офіс української омбудсменки у цьому році послідовно та оперативно реагував на інциденти з закликами до дискримінації та мовою ворожнечі проти ЛГБТ. Зокрема, після того, як патріарх Філарет назвав причиною пандемії коронавірусу одностатеві шлюби, Уповноважений звернувся до публічних осіб із закликом не допускати дискримінаційних висловів і надіслав патріархові лист з проханням утриматися від таких повідомлень, які можуть стати причиною посилення ворожнечі щодо окремих груп населення.

Великий скандал розгорівся з приводу фрази Уповноваженого Президента України з прав дитини Миколи Кулеби, який у своєму фейсбуку, засуджуючи сурогатне материнство, фактично порівняв гомосексуальні пари з гвалтівниками: "Є випадки, коли сім'ї – фіктивні, коли "подружжям" можуть виявитися і гомосексуальні пари, і гвалтівники". Уповноважений ВРУ з прав людини надіслала дитячому омбудсмену подання з вимогою принести публічні вибачення щодо поширення ним мови ворожнечі стосовно представників ЛГБТІ спільноти та надалі неухильно дотримуватись вимог антидискримінаційного законодавства. Проте, пан Кулеба обмежився лише поясненнями у своєму фейсбуку, що не мав на увазі дискримінацію, а президент Зеленський ніяк не відреагував на цей вчинок свого представника.

На розпалення ворожнечі до ЛГБТ також звернула увагу Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. На підставі звернень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та громадської організації "Альянс.Глобал" вона призначила позапланову перевірку телеканалу КРТ через поширення "під час трансляції 12.06.2020 передачі "Гаряча лінія" мови

ворожнечі, підбурювання до дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, використання образливих і зневажливих висловів, оціночних суджень і тверджень, що принижують людську честь і гідність". Так само, Національна рада відмовилась продовжити ліцензію цьому телеканалу та відклала остаточне рішення з цього приводу до закінчення перевірки.

Так само, як і минулого року, до київського Маршу Рівності приєднався Центр громадського здоров'я МОЗ України – однак, через карантин, і сам марш, і участь в ньому цієї державної установи цього року були віртуальними.

Місцеві ради у 2020 році переважно ігнорували кампанію "на захист традиційної сім'ї" з боку релігійних активістів, основна активність якої припала на 2018 рік. Втім, відповідні звернення до центральної влади з загальними вимогами обмежити права та ігнорувати інтереси ЛГБТ людей все ж таки були ухвалені Калуською міськрадою Івано-Франківської області і Скадовською райрадою Херсонської області. Так само, до центральних органів влади від місцевих рад надходили нечисленні звернення з вимогами не ухвалювати конкретні законопроекти на захист прав ЛГБТ (насамперед, законопроект 3316 щодо криміналізації злочинів ненависті за ознаками СОГІ – наприклад, від Закарпатської обласної ради, 5 травня) і, навпаки, ухвалити конкретні законопроекти по забороні "пропаганди гомосексуалізму" (наприклад, міськрад Рівного від 11 серпня, Чернівців від 7 серпня, Івано-Франківська від 21 серпня). Помітної реакції з боку державної влади ці звернення не мали.

Мер Рівного Володимир Хомко заявив, що вважає рішення міськради про заборону у місті ЛГБТ заходів, ухвалене за його відсутності, дурним і протиправним, особисто його не підтримує, і не стане подавати на апеляцію після того, як суд визнав це рішення нечинним. Згідно українського законодавства, заборонити проведення публічного заходу може тільки суд. У 2020 році, як і в попередньому, нами не було зафіксовано жодного звернення з боку місцевих рад до судів з вимогою заборонити ЛГБТ заходи.

Правоохоронні органи та судова система

Через карантин, пов'язаний з епідемією коронавірусу, з березня 2020 року практично не відбувалося публічних акцій та масових фізичних зібрань, присвячених ЛГБТ проблемам – таким чином, у цьому році було дуже мало приводів перевірити роботу поліції щодо забезпечення проведення такого роду заходів.

Ситуація з розслідуванням злочинів ненависті за мотивами гомо- або трансфобії залишається переважно незадовільною. Попри те, що МЗС розробило методичні матеріали з розслідувань злочинів ненависті, мотиви гомо/трансфобії при скоєнні злочинів зазвичай ігноруються, такі злочини кваліфікуються як звичайне хуліганство, а розслідування за статтею 161 ККУ про порушення рівності громадян взагалі не відкриваються або швидко припиняються.

Звіт Міністерства юстиції про виконання Плану дій у сфері прав людини згадує про розробку Національною поліцією України законопроекту щодо поправок до Кримінального кодексу, які би виправили наявні недоліки у сфері злочинів ненависті та дозволили їх ефективне розслідування, але МВС так і не подав його на розгляд уряду, як це передбачено у Плані дій. Цей законопроект втратив актуальність після реєстрації у Верховній Раді інших законопроектів з цього приводу (3316, 3316-2 і 3316-3), однак останні два згаданих документи використовують певні пропозиції, закладені у законопроекті НПУ.

Чи не вперше на проблему пропаганди в Україні т.зв. "традиційних цінностей", які неодмінно включають в себе гомо/трансфобію, звернула Служба безпеки України. У інтерв'ю виданню LB.ua заступниця начальника Департаменту контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки СБУ Юлія Лапутіна зауважила, що рухи за "традиційні цінності" є інструментом впливу російської держави, у чому їй активно допомагає Російська православна церква.

У 2020 році українські суди винесли кілька рішень з приводу гомофобних законодавчих ініціатив органів місцевого самоврядування. Зокрема, Рівненський окружний адміністративний суд

задовільнив позов громадського активіста Дмитра Деркача, в якому він вимагав визнати нечинним рішення Рівненської міської ради, ухвалене у грудні 2019 року, про заборону у місті ЛГБТ заходів. Київський окружний адміністративний суд майже два роки розглядав позов громадських активістів до Чернівецької облради з вимогою визнати протиправним і скасувати її рішення від 2018 року щодо звернення до української влади з набором стандартних гомофобних вимог – частину всеукраїнської кампанії "на захист традиційної сім'ї" з боку релігійних активістів, згаданої у попередньому розділі. Через процесуальні причини суд відмовив позивачам у задоволенні їхніх вимог, але у своєму рішенні констатував, що рішення Чернівецької обласної ради щодо захисту інституції сім'ї в Україні від 23.05.2018 прийнято з порушенням статті 6 Закону України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні" з огляду на наявність у вказаному рішенні ознак підбурювання до дискримінації.

Політика

Офіційні представники українських політичних партій у 2020 році практично не торкалися ЛГБТ питань, однак низка народних депутатів від різних політичних сил виступали з заявами та ініціювали законопроекти на цю тему. Характерно, що представники найбільшої фракції Верховної Ради від правлячої партії "Слуга народу" демонстрували діаметрально протилежні позиції щодо захисту прав ЛГБТ. Зокрема, народна депутатка Ольга Василевська-Смаглюк стала ініціаторкою законопроекту 3316, десять нардепів (Лада Булах, Тарас Тарасенко, Вадим Струневич, Богдан Яременко, Ганна Бондар, Сергій Швець, Тетяна Циба, Дмитро Гурін, Олексій Жмеренецький і Гео Лерос) – законопроект 3316-2, і Олександр Бакумов – законопроект 3316-3, присвячених криміналізації злочинів ненависті за ознаками СОГІ. Водночас, народні депутати від "Слуги народу" з Чернівецької області Георгій Мазурашу і Олена Лис стали ініціаторами законопроектів 3916 і 3917, присвячених забороні "пропаганди гомосексуалізму і трансгендерізму". Керівництво фракції та партії ніяк не прокоментувало дружні до ЛГБТ ініціативи своїх депутатів, а ось щодо відверто гомофобного законопроекту 3917 голова партії та перший заступник голови фракції "Слуга народу" Олександр Корнієнко заявив, що запропоновані ідеї потрібно перевірити на дискримінаційність, а його розгляд треба відкласти і зайнятися тими питаннями, які дійсно хвилюють суспільство. Ініціатори всіх вищезгаданих законопроектів, за їх твердженнями, не узгоджували свої пропозиції в рамках партії та фракції "Слуга народу", а діяли на власний розсуд.

Багато галасу наробило створення у січні 2020 року найбільшого в історії українського парламенту міжфракційного об'єднання "Цінності. Гідність. Родина", про яке оголосили народні депутати Святослав Юраш від "Слуги народу" та Олег Волошин від ОПЗЖ (ініціатор гомофобного законопроекту 3316-1, докладніше див. розділ 1 цього звіту). За повідомленням Інформаційного управління Апарату ВРУ, до нього увійшли майже 300 чинних парламентарів, а співголовами, крім вищезгаданих депутатів від СН і ОПЗЖ, стали Сергій Тарута (фракція "Батьківщина"), Михайло Бондар (фракція "Європейська солідарність"), Ірина Констанкевич (депутатська група "За майбутнє"), Олександр Ковальов (депутатська група "Довіра"), Оксана Савчук (позафракційна). Метою діяльності цього МФО стали "захист вічних цінностей українського суспільства і протидія спробам знищити фундаментальне природне право в ім'я політичної моди; підготовка та прийняття законів, які сприятимуть зміцненню родинних цінностей, принципів гідного суспільства та вихованню на основі сімейних цінностей дітей та молоді; а також популяризація та донесення широкого спектру світової консервативної думки до української інтелектуальної спільноти".

Однак, півроку існування цього міжфракційного об'єднання продемонстрували його ефемерний характер. З його боку не було помітно ніякої діяльності, крім заяв його співголів Волошина і, насамперед, Юраша. Хоча ці заяви однозначно описують ідеологію об'єднання як ультраконсервативну та гомофобну, серед одинадцяти ініціаторів про-ЛГБТ законопроекту 3316-2 налічується п'ять його формальних членів. Здається, що МФО "Цінності. Гідність. Родина" було задумане та віртуально існує лише як інструмент самопіару для амбітного молодого нардепа від "Слуги народу" Святослава Юраша. Одіозні законопроекти про "заборону пропаганди гомосексуалізму" 3316-1, 3916 і 3917 були запропоновані на розгляд парламенту депутатами, які не мають жодного впливу та авторитету у своїх фракціях. Більш-менш освічені та розумні політики у

Верховній Раді добре розуміють поточну ситуацію і не висують завідомо непрохідні пропозиції. Справжньою опорою релігійно-консервативних сил у поточному скликанні ВРУ є інші депутати – насамперед, Віктор М'ялик (депутатська група "За майбутнє"), – які діють іншими методами: вони не висують гучні, але нереалістичні ініціативи, а займаються послідовною непублічною лобістською роботою в інтересах українських церков.

Загалом, політики проросійського спрямування, і насамперед члени "Опозиційної платформи – За життя", демонструють послідовну гомофобну риторику та підтримку всіх відповідних ініціатив. Крім вищезгаданого Олега Волошина, на ці теми висловлювалися співголова партії та фракції ОПЗЖ Вадим Рабинович та одіозний нардеп Ілля Кива, широко відомий своїми сексуальними скандалами. Вони, а також народний депутат Олександр Дубинський ("Слуга народу") та праворадикальний націоналіст колишній нардеп Ігор Мосійчук, приєдналися до обурення російських політиків і громадських діячів з приводу акції КиївПрайду 22 червня, коли монумент Батьківщини-матері у Києві було віртуально прикрашено веселковим прапором. Решта помітних українських політиків не стали коментувати цю подію.

Проевропейська опозиція (як ліберальна – "Голос", так і консервативна – "Європейська Солідарність") утримується від публічних заяв з ЛГБТ питань, а представники правлячої партії "Слуга народу" демонструють найрізноманітніше ставлення. Зокрема, народна депутатка від цієї партії, голова комітету з питань соціальної політики Галина Третякова, заявила про підтримку легалізації одностатевих шлюбів в Україні.

Відомий український політик і гомофобний ультраконсервативний релігійний активіст Олександр Турчинов приєднався до партії "Європейська Солідарність", очоливши її передвиборчий штаб. Це може посилити ультраконсервативне крило всередині цієї політичної сили, але з попереднього досвіду її роботи відомо, що партія в цілому не має офіційної політики з ЛГБТ питань, а її керівництво хоч і не підтримує, але й не заважає про-ЛГБТ ініціативам її членів і депутатів її фракції у ВРУ. Сам Турчинов і очолюване ним протестантське громадське об'єднання "Всеукраїнський Собор" цього року вели активну адвокаційну кампанію проти "гендерної ідеології" та законодавчих ініціатив, спрямованих на захист прав ЛГБТ.

Як і раніше, непримиренними ворогами ЛГБТ в Україні залишаються праворадикальні партії та організації. Оскільки після торішніх парламентських виборів вони практично цілком втратили представництво у Верховній Раді, їхній вплив на політичні процеси в країні став ще менш помітним, хоч вони й не зменшують своєї агресивної гомофобної громадської активності. Власне політичні партії радикально-націоналістичного спрямування ("Свобода", Національний корпус) зараз майже не приділяють уваги цій сфері, яка стала прерогативою праворадикальних місцевих громадських організацій, насамперед таких як "Традиція і порядок" (Київ, Харків, Кривий Ріг), "Фрайкор" (Харків), "Едельвейс" (Вінниця) тощо. Представники цих організацій відзначилися у 2020 році загрозами та нападами на заходи, присвячені захисту прав ЛГБТ та жінок.

Церкви та релігійні організації

ЛГБТ тематика поступово займає все більше місця у порядку денному українських церков і релігійних активістів. За винятком питань, безпосередньо пов'язаних з функціонуванням церковних закладів і релігійними церемоніями, українські церкви рідко звертають увагу на суспільні проблеми, інші ніж "пропаганда гомосексуалізму" та "поширення гендерної ідеології" – прикладом цього можуть слугувати численні звернення до влади та нещодавні зустрічі керівників релігійних об'єднань, представлених у Всеукраїнській Раді Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО), з прем'єр-міністром Денисом Шмигалем (2 червня) і головою Верховної Ради Дмитром Разумковим (28 липня).

Таким чином, боротьба з "пропагандою гомосексуалізму" та "поширенням гендерної ідеології" стала чи не головним завданням, яке ставлять перед собою українські церкви у своїй громадській діяльності. Вони підтримують всі, без винятку, законодавчі та політичні ініціативи, спрямовані на обмеження прав ЛГБТ людей, і, користуючись своєю значущістю в очах українських політиків, активно та, зазвичай, успішно опираються ухваленню будь-яких заходів, спрямованих на їхній

захист. Протестуючи проти законодавчих пропозицій, спрямованих на захист прав ЛГБТ, українські церкви та релігійні активісти активно вдаються до пересмикування, маніпуляцій та відвертої брехні – часто вони критикують відповідні законопроекти за вигадані положення, які фактично не містяться у цих документах, зокрема обмеження свобод слова та віросповідання. Варто зазначити, що хоча українські урядовці та законодавці схильні зважати на негативну думку церков при ухваленні про-ЛГБТ ініціатив, вони не підтримують схвалювані церквами гомо/трансфобні ініціативи.

Зменшення кількості масових публічних ЛГБТ заходів в Україні, вочевидь, сприяло зменшенню проявів мови ворожнечі стосовно ЛГБТ з боку українських релігійних кіл. З помітних релігійних діячів, гомофобними заявами відзначилися лише патріарх Філарет, який наразі є керівником крихітної маргінальної церкви, та митрополит Запорізький Лука (Російська православна церква). Заява патріарха Філарета про одностатеві шлюби як причину коронавірусу не знайшла підтримки ні в релігійному середовищі, ні в широкому суспільстві, та викликала реакцію омбудсменки Людмили Денисової, яка закликала публічних осіб виважено ставитися до слів, що можуть спричинити посилення ворожнечі у суспільстві до окремих соціальних груп. Митрополит Лука, який останнім часом став, мабуть, найбільш соціально активним ієрархом РПЦ в Україні, 17 серпня на своїй сторінці у Телеграмі написав, що "Конституционное право на мирные собрания не может распространяться на демонстрацию нечестия и порока" та закликав міську владу "не участвовать и не содействовать распространению и популяризации греха в нашем городе", маючи на увазі проведення запланованого на вересень у Запоріжжі Маршу Рівності. Характерно, що митрополит не став прямо просити місцеву владу про заборону цього заходу – останніми роками керівництво українських церков практично припинило виступати з вочевидь протизаконними закликами.

Українські римо-католицькі єпископи вступили в заочну полеміку зі своїми німецькими колегами, які назвали гомосексуальність однією з нормальних форм сексуальної схильності та закликали свою церкву до перегляду традиційних консервативних поглядів на сексуальні та ґендерні питання: у січні Комісія у справах сім'ї Римо-католицької Церкви в Україні звернулася у листі до аналогічної комісії німецького єпископату з критикою їхнього хибного шляху. Втім, коментуючи цей лист, представники керівництва РКЦ в Україні зауважили, що не мають великих сподівань переконати своїх німецьких одновірців, яким дуже вдячні за велику фінансово-матеріальну допомогу, яку вони від них отримували та продовжують отримувати.

Широке суспільство і мас-медіа

Попри відсутність у цьому році Маршів Рівності (через карантинні заходи), ЛГБТ тематика все одно досить широко була представлена у мас-медіа та публічних обговореннях. Як і декілька попередніх років, більшість друкованих та електронних ЗМІ подавали новини та обговорювали питання, що стосуються ЛГБТ, у нейтральному або позитивному тоні, з використанням переважно коректної термінології. Так, експерти Інституту масової інформації провели моніторинг новин на предмет висвітлення ЛГБТ в українських онлайн-медіа за період із 25 до 31 травня 2020 року включно. За їхніми висновками, журналісти 19 досліджених медій переважно дотримувалися професійних стандартів під час висвітлення ЛГБТ-тематики: 88,5% новин на цю тему було написано з нейтральним емоційним забарвленням, подавалися лише факти та події. Проте, у 11,5% матеріалів було присутнє негативне забарвлення, і, крім того, у 3,8% була присутня мова ворожнечі щодо ЛГБТ. За висновками експертів, з минулого року ситуація дещо погіршилася: якщо торік не було зафіксовано жодної новини з негативним забарвленням щодо ЛГБТ, то цього року такі онлайн-медіа як "Знай.юа", "Страна.ua", "24 канал", УНІАН, "Букви" та "Гордон", використовували некоректні вислови щодо представників ЛГБТ або подавали новини з негативним забарвленням.

Кричущим відступом від загальної тенденції стала вищезгадана передача "Гаряча лінія" на тему "ЛГБТ-парад: пропаганда чи захист прав меншин?", яка транслювалася на каналі КРТ 12 липня у прямому ефірі та була двічі показана наступного дня. За оцінкою Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення, "Ведучі передачі Євген Барков і Катерина Іванова не намагалися завадити учасникам передачі висловлювати мову ворожнечу стосовно ЛГБТ, не підтримали полеміку рівних точок зору, використовували лексику, застосування якої вважається нетолерантною щодо ЛГБТ". Як вже згадувалося, за це Національна рада призначила телеканалу

позапланову перевірку та відмовилася продовжувати його ліцензію, внаслідок чого була припинена його супутникова та кабельна трансляція.

Канал КРТ належить проросійському ультраконсервативному релігійному політику Геннадію Васильєву, однак треба зауважити, що настільки грубе порушення принципів неупередженої журналістики стосовно ЛГБТ питань є дійсно рідкісним для України і нехарактерним навіть для проросійських мас-медіа. Наприклад, інший канал аналогічного громадсько-політичного спрямування NewsOne 27 червня показав, і потім ще кілька разів повторив, популярне ток-шоу "Політика здоров'я" на тему "Кулаки&діалог: які права у геїв, лесбійок і транссексуалів в Україні?", яке продемонструвало цілком коректне, неупереджене та професійне ставлення до висвітлення ЛГБТ питань.

Найбільш помітною подією прайд-місяця у Києві, що проходив цього року (переважно, в Інтернеті) з 17 травня по 22 червня, стало віртуальне прикрашення найпомітнішої у столиці України скульптури Батьківщини-матері веселковим прапором. Ця подія викликала неабиякі дискусії у соціальних мережах та мас-медіа, викликавши, здебільшого, обурення у проросійської, ультра націоналістичної та релігійно-консервативної частини аудиторії, і нейтральне або схвальне ставлення з боку ліберальної та проукраїнської частини. Не можна сказати, що в цих дискусіях якась думка однозначно домінувала.

Колишня в.о. міністра охорони здоров'я, популярна політикиня та блогерка Уляна Супрун, яка виросла в США в українській емігрантській родині, знову продовжила свою просвітницьку місію щодо ЛГБТ питань, розмістивши у своєму фейсбуку розповідь про реалії життя та суспільного прийняття ЛГБТ людей в США, зокрема й серед української діаспори. Ця публікація привернула до себе велику увагу (8,7 тисяч коментарів) та отримала приголомшливо переважне схвалення з боку читачів сторінки Уляни Супрун (близько 15 тисяч схвальних оцінок проти 800 дизлайків).

Цього року до віртуального київського Маршу Рівності в інтернеті вперше долучилися великі українські бізнеси – служба виклику таксі Uklon (український аналог Uber) та найбільший в Україні Приватбанк, прикрасивши свої логотипи у соціальних мережах кольорами райдуги. В рамках 49-го кінофестивалю "Молодість", що пройшов у Києві з 22 по 30 серпня, вже традиційно була продемонстрована спеціалізована програма ЛГБТК кіно "Сонячний зайчик" (Sunny Bunny) – зокрема, чотири короткометражних документальних фільми про історії чотирьох добровольців та волонтерів, що в різні часи боронили суверенітет України від російської збройної агресії, об'єднані в проєкті "Другий фронт. Історії ЛГБТ-військових".

ЛГБТ спільнота

Через епідемію коронавірусу був скасований фізичний Марш Рівності у Києві, а переважна більшість інших заходів в рамках прайд-місяця (17.05 – 22.06) відбулися у форматі спілкування через інтернет. Організатори КиївПрайду, а також аналогічного фестивалю Запоріжжі, втім, не відмовилися остаточно від ідеї провести Марш Рівності у цих містах у звичному форматі фізичної ходи восени, але через погіршення епідеміологічної ситуації навряд чи їм це вдасться. Організатори ХарківПрайду вже вирішили провести Марш Рівності у Харкові як автопробіг центральними вулицями міста. Замість Маршу Рівності організатори ОдесаПрайд 2020 вирішили провести публічну демонстрацію на підтримку прав ЛГБТ у форматі "живого ланцюга", однак дуже швидко після початку акції на неї був скоєний напад групою молодиків під прапорами організації "Традиція і Порядок". Поліція, кількість якої була цілком достатньою для забезпечення охорони ЛГБТ акції, діяла вкрай пасивно, дозволила колоні нападників наблизитися впритул до учасників акції, і втрутилася тільки після того, як перші почали закидати других яйцями та бризкати в них перцевим спреєм. Внаслідок цього нападу постраждало кілька ЛГБТ активістів та двоє поліцейських. Поліція затримала 16 нападників, звинувативши їх за статтями 173 (Дрібне хуліганство) та 185 (Злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі поліцейського) Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Взагалі, фізичні зустрічі на ЛГБТ тематику у 2020 році продовжували зазнавати постійних нападів з боку ультраправих і традиціоналістських угруповань, які цілеспрямовано відшукували своїх жертв.

Таке відбувалося у багатьох містах України, наприклад, 16 серпня у Хмельницькому. Так само, зазнавали нападів від ймовірно ультраправих молодиків і випадкові молоді люди у публічних місцях, яких агресори приймали за представників ЛГБТ спільноти – таке траплялося у Києві, в Одесі тощо.

Хоча фізичний Марш Рівності у Києві не відбувся, організатори КиївПрайд 2020 змогли привернути увагу ЗМІ та громадськості яскравим відеокліпом, знятим за допомогою компаній Dronarium та Saatchi&Saatchi Україна. У кліпі дрон з веселковим прапором кружляв над центром Києва, а потім зависнув неподалік найбільшої в Україні статуї Батьківщини-матері на дніпровських пагорбах таким чином, що у глядачів створилося враження, нібито райдужний прапор був прикріплений до меча в руці статуї. Слоганом цієї акції стали слова "Мама зрозуміє та підтримає!"

Попри карантинні заходи, українські ЛГБТ організації у 2020 році продовжували проводити різноманітні акції, здебільшого у форматі інтернет-зустрічей та інтерактивних веб-сторінок. Суттєво наростила свою громадську активність група ЛГБТ військових і волонтерів, які брали участь у пікетах, численних виступах на телебаченні, інтерв'ю для преси, зйомках відеороликів і документальних кінострічок, продемонстрованих на кінофестивалі "Молодість".

На додачу до великих міст, ЛГБТ активізм став помітнішим і в деяких невеликих містах України. Наприклад, у Бахмуті Донецької області за ініціативою місцевого хлопця з'явилася громадська організація "Донбас Квір", яка за пів року провела 6 акцій на підтримку ЛГБТ.

2. Насильство, дискримінація та інші порушення прав ЛГБТ¹

Із січня по серпень 2020 року моніторинговою мережею Центру "Наш світ" було задокументовано 106 випадків дій на ґрунті гомофобії та трансфобії, дискримінації та інших порушень прав ЛГБТ у Україні. Розподіл задокументованих кейсів по регіонах був таким (див. таблицю 1):

Таблиця 1

Регіон	Кількість
Київ та Київська область	44
Одеса та область	12
Житомир	12
Харків	7
Дніпро та область	6
Херсон та область	5
Миколаїв та область	4
Вінниця	3
Львів та область	3
Рівне	2
Хмельницький та область	2
Донецька область (контрольована Україною частина)	1
Запорізька область	1
Івано-Франківськ	1
Кропивницький	1

¹ У цьому розділі кількість задокументованих порушень прав ЛГБТ може перевищувати кількість кейсів, тому що у деяких випадках було порушено більш ніж одну сферу прав.

Суми	1
Тернопіль	1
Загалом:	106

Значне скорочення кількості задокументованих випадків (у 2,5 рази в порівнянні з тим самим періодом попереднього року), вочевидь, пов'язане з епідемією коронавірусу та відповідними карантинними обмеженнями, що спричинило скасування багатьох публічних ЛГБТ заходів та унеможливило напади на них з боку праворадикальних угруповань. Також очевидним є зниження кількості фізичних приватних зустрічей між ЛГБТ людьми, що, в свою чергу, знижує кількість нападів за гомофобними та змішаними мотивами (вибір зручної жертви за певною ознакою для подальшого шантажу і здирства).

Дії на ґрунті ненависті щодо ЛГБТ

Як і в попередні роки, найбільша кількість випадків (85) стосується дій на ґрунті гомофобії і трансфобії. 41 з них можна охарактеризувати як злочини ненависті, 39 – як інциденти на ґрунті ненависті, 7 – прояви мови ворожнечі. У цих випадках були відзначені такі види порушень (див. таблицю 2):

Таблиця 2

Види порушень	Кількість
образи, погрози, приниження людської гідності	67
фізичне насильство різних ступенів тяжкості	45
гомофобія / трансфобія в сім'ї	10
незаконне збирання та розголошення конфіденційної інформації	9
здирство, шантаж	7
нанесення збитку майну	7
гомофобні написи / заклики, образливі висловлювання	7
напади на ЛГБТ центри / заходи або активістів	6
грабіж	4
погрози зброєю чи її застосування	4
насильство сексуального характеру	2
спроба позбавлення батьківських прав	1
тортури або нелюдське поводження	1
розбій	1
вбивство	1

Жахливий злочин відбувся у Житомирі в кінці квітня 2020 року (кейс 1872). Трансгендерну особу було зґвалтовано та по-звірячому побито групою місцевої молоді. Також жертву катували та вимагали гроші.²

На жаль, ані орган досудового слідства (СВ Житомирського РВП Житомирського ВП ГУНП в Житомирській області), ні процесуальне керівництво розслідування (Житомирська міська прокуратура) не побажали розглядати трансфобний мотив цього злочину. Відомості за статтею 161 ККУ були внесені до ЄРДР лише за рішенням слідчого судді, і те не відразу. Той самий

² Докладніше див. <https://www.facebook.com/nashmircenter/posts/1274449569427118>

илях довелося пройти представнику потерпілої трансгендерної особи, щоби примусити слідство розслідувати факт зґвалтування. Навіть через чотири місяці розслідування жодній з осіб, причетних до скоєння цього злочину (яких було встановлено слідством майже відразу), не було вручено підозру та не обрано досудового запобіжного заходу.

Так само наприкінці квітня, у Харкові від нападу трьох молодиків постраждала інша трансгендерна особа (кейс 1883) – ті прийняли її за звичайну дівчину, а коли з'ясувалося, що це не так, побили та зламали їй носа.³ Ще на місці злочину постраждала викликала поліцію, але та нікого не змогла знайти. В той самий день потерпіла подала заяву до Київського ВП ГУНП у Харківській області. До Центру "Наш світ" вона звернулася майже через місяць – тоді й з'ясувалося, що її заява так і не була зареєстрована, а "знайшлася" вона лише 26 травня, коли інформація про цей злочин та бездіяльність поліції набула розголосу в медіа. Тільки після цього було відкрито кримінальне провадження, але лише за статтею «Легке тілесне ушкодження», а мотиви нетерпимості правоохоронці, як звичайно, проігнорували.

Стосунки з правоохоронними органами

За перші вісім місяців 2020 року було задокументовано 18 кейсів, які свідчать про факти порушень щодо ЛГБТ з боку правоохоронних органів (див. таблицю 3).

Таблиця 3

Порушені права (якими діями)	Кількість
ефективні засоби правового захисту (неналежне виконання функцій по захисту прав, відмова у захисті прав)	12
рівність та недискримінація (образи, приниження людської гідності, погрози, упереджене ставлення у зв'язку з сексуальною орієнтацією або гендерною ідентичністю)	6
свобода і особиста недоторканність (порушення процесуальних норм, образи, погрози, приниження людської гідності, перевищення влади та службових повноважень)	5
повага до приватного життя (втручання в особисте життя)	4

Основним типом порушень з боку правоохоронців було неефективне реагування на злочини та інциденти ненависті за ознаками СОГІ, що полягало у невнесенні відомостей про такі злочини до ЄРДР та їх неефективному і некоректному розслідуванні, і насамперед, ігноруванні гомофобних/трансфобних мотивів (див. приклади у попередньому підрозділі).

У сфері зайнятості було зафіксовано 8 випадків порушень за ознаками СОГІ (див. таблицю 4).

Таблиця 4

Види порушень	Кількість
упереджене ставлення	5
інші порушення трудового законодавства з боку адміністрації	3
незаконна відмова в прийомі на роботу	3
втручання в особисте життя	2
примушення до звільнення «за власним бажанням»	2
невиплата заробітної плати	2
незаконне звільнення	2

³ Докладніше див. <https://www.facebook.com/nashmircenter/posts/1290901241115284>

незаконне збирання, розголошення (або погроза розголошення) конфіденційної інформації	1
образи, погрози, приниження людської гідності	1

У **сфері освіти** було зафіксовано 4 випадки дискримінації, які полягали у цькуванні з боку однолітків (3); упередженому ставленні (1); заниженні оцінок (1). Три задокументованих інциденти на ґрунті ненависті полягали в образах, погрозах, приниженні людської гідності (3); фізичному насильстві різних ступенів тяжкості (2); незаконному збиранні, розголошенні (або погрозах розголошення) конфіденційної інформації (1).

У **медичній сфері** було зафіксовано 2 випадки дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації, які полягали у розміщенні плакатів із застарілою недостовірною інформацією щодо розповсюдження ВІЛ-інфекції та некоректною термінологією стосовно представників гей-спільноти, а також інших вразливих до ВІЛ груп населення.

У **сфері надання товарів і послуг** дискримінаційне поведіння з ЛГБТ спостерігалось у 6 випадках і полягало у відмові в обслуговуванні (5), упередженому ставленні (4), відмові в оренді приміщення (1). Два задокументованих інциденти на ґрунті ненависті полягали у незаконному збиранні, розголошенні (або погрозах розголошення) конфіденційної інформації (1); образах, погрозах, приниженні людської гідності (1); фізичному насильстві різних ступенів тяжкості (1).

Інше (військова служба, сімейне право, органи влади тощо) – 4 випадки (з них 2 – мова ворожнечі):

Види порушень	Кількість
образливі висловлювання	2
втручання в особисте життя	1
інші порушення трудового законодавства з боку адміністрації	1
невиплата заробітної плати	1
упереджене ставлення	1
ухвалення протиправних рішень / актів	1
харасмент	1

Версія від 01.09.2020

Звіт підготовлено в рамках проекту за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні та донорів «Рівність без кордонів» / фонду «Tides» (США). Погляди авторів не обов'язково збігаються з офіційною позицією наших донорів.